

- Вильна : Тип. А. И. Зака, 1874. – Ч. 2. – Вильна : Тип. А. И. Зака, 1874. – [18], 599, 140 с.
16. Jurkiewicz, J. Powinności włościan w dobrach prywatnych w Wielkiem Księstwie Litewskiem w XVI–XVII wieku / J. Jurkiewicz. – Poznań : UAM, 1991. – 475 s. – (Historia / Uniw. im. Adama Mickiewicza w Poznaniu ; № 152).
17. Литовская метрика. – Юрьев : Тип. К. Маттисена, 1914. – Отд. 1–2, ч. 3 : Книги публичных дел, т. 1 / [ред. И. И. Лаппо]. – IV, 74 с., 895 стб., [5] л. факс. – (Русская историческая библиотека, издаваемая Императорской Археографической комиссией ; т. 30).

SUMMARY

The reasons of farm development as a main form of household economy among the feudal lords

in Belarusian Polesye in the XVI century are analyzed in the article. Much attention is paid to transportation with western Europe for agricultural trade. There were created trade connections of Belarusian Polesye with big cities near such important rivers as the Zapadny Buh, Neman and Zapadnaya Dvina. The researcher came to the conclusion the most effective farms were organized in Pinsk region – Seletsky and Stavetsky, in Kobrin region – Cherevachitsky, Vezhetsky and Dobuchensky. The reconstruction of the above mentioned farms was done on the basis of sources. A farm included sediba, feudal arable land, portages for hay yield, gardens and orchards, and free portages, and most people were taxing peasants.

Паступіў у рэдакцыю 08.01.2015 г.

УДК 94(474.5)"1921/1939":323.13(=162.1)–053.81

В. І. Крывучь,

кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры сацыяльна-гуманітарных дысцыплін БарДУ

ПОЛЬСКІ НАЦЫЯНАЛІСТЫЧНЫ МАЛАДЗЁЖНЫ РУХ У ВІЛЬНІ (1921–1939 гг.)

Праблема ўзаемаадносін польскіх «санацыйных» улад з апазіцыйнымі маладзёжнымі арганізацыямі ў ходзе рэалізацыі афіцыйнай маладзёжнай палітыкі на тэрыторыі Заходняй Беларусі ў міжваенны перыяд з'яўляецца даволі актуальнай. Гэта звязана з тым, што яна яшчэ не знайшла поўнага і комплекснага адлюстравання ў беларускай гістарыяграфіі. Доўгі час айчынным даследчыкі галоўную ўвагу надавалі вывучэнню гісторыі Камуністычнага саюза моладзі Заходняй Беларусі, у тым ліку і яго супрацьстаяння польскім «санацыйным» уладам [1–3]. На сучасным этапе з'явіўся шэраг публікацый, прысвечаных дзейнасці беларускіх нацыянальна-дэмакратычных арганізацый у Віленскім універсітэце [4; 5]. У іх таксама ў пэўнай ступені закранаюцца і адносіны гэтых аб'яднанняў з афіцыйнымі ўладнымі структурамі міжваеннай польскай дзяржавы. Аднак па-ранейшаму застаецца малавывучанай дзейнасць іншых маладзёжных аб'яднанняў і іх барацьба з уладамі за ўплыў на маладое пакаленне Заходняй Беларусі. У першую чаргу гэта датычыцца польскага нацыяналістычнага маладзёжнага руху, які знаходзіўся ў правай апазіцыі да «санацыі» і ствараў сур'ёзныя перашкоды пры правядзенні афіцыйнай маладзёжнай палітыкі ў студэнцкім асяроддзі. Даволі падрабязна гэтая тэма разглядаецца польскімі гісторыкамі [6; 7]. Але яны, галоўным чынам, даследуюць развіццё

дадзенага кірунку маладзёжнага руху на непасрэдна польскіх землях і толькі фрагментарна закранаюць яго дзейнасць на тэрыторыі Заходняй Беларусі.

Мэта даследавання: ліквідаваць гэты прабел праз асвятленне як ідэалогіі і дзейнасці польскага нацыяналістычнага маладзёжнага руху, так і ўзаемаадносін паміж ім і польскімі «санацыйнымі» ўладамі ў міжваеннай Вільні, якая была ў той час своеасаблівай «сталіцай» Заходняй Беларусі.

Неабходна адзначыць, што ў міжваенны перыяд на тэрыторыі Заходняй Беларусі дзейнічаў цэлы шэраг маладзёжных саюзаў, які прадстаўляў увесь палітычны спектр тагачаснай польскай дзяржавы. У тым ліку тут існавалі і арганізацыі, звязаныя з польскімі нацыяналістамі, эндэкамі, палітычным прадстаўніцтвам якіх з'яўляліся Народна-нацыянальны саюз (ННС), а з 1928 г. – Нацыянальная партыя (НП). Асноўная маса членаў партыі рэкрутавалася з ліку польскай інтэлігенцыі, землеўладальнікаў, каталіцкага духавенства. Асаблівую ўвагу кіраўніцтва партыі надавала працы са студэнтамі. Унутры НП існавалі спецыяльныя маладзёжныя секцыі. Зразумела, што, улічваючы нацыянальны склад насельніцтва «ўсходніх крэсаў», польскія нацыяналісты не маглі разлічваць тут на значны ўплыў. Аднак у рэгіёне былі два выключэнні – Львоў і Вільня, дзе ўплыў польскіх нацыяналістаў быў супаставімы

з іх уплывам на этнічных польскіх землях [8, с. 42–43]. Так, менавіта ў Вільні ў 1930 г. на выбарах у сейм эндэкі здолелі правесці свайго адзінага пасла на тэрыторыі заходнебеларускіх ваяводстваў [9, с. 77].

Справа ў тым, што значную частку насельніцтва Вільні ў міжваенны перыяд складалі палякі, што, у сваю чаргу, садзейнічала паспяховай дзейнасці польскіх нацыяналістаў. Але не менш важным з'яўляецца і тое, што Вільня была ўніверсітэцкім цэнтрам. Менавіта на польскае студэнцтва мясцовага Універсітэта імя С. Баторыя (УСБ) абапіраліся польскія нацыяналістычныя партыі і арганізацыі. Найбольш вядомай з іх была «Усепольская моладзь» (УМ), якая з'яўлялася самай уплывовай студэнцкай арганізацыяй 2-й Рэчы Паспалітай.

Афіцыйна яна была створана ў сакавіку 1922 г. у Варшаве [10, с. 27]. У тым жа годзе ячэйка УМ ужо існавала і на тэрыторыі УСБ [11, с. 96].

Ідэалогія УМ мела нацыяналістычны характар. Яе «Ідэйная дэкларацыя» абвешчала, што арганізацыя аб'ядноўвае і выходзіць моладзь у адпаведнасці з прынцыпам: нацыя складае непадзельную гістарычную супольнасць мінулых, сучасных і будучых пакаленняў. Быць палякам азначала быць жывой часткай нацыянальнага арганізма, адчуваць адказнасць за яго мінулае і будучыню, кіравацца ў жыцці клопатам пра веліч і моц Польшчы. Сапраўдны паляк павінен быў супрацьстаяць усім імкненням, якія пагражаюць інтарэсам Радзімы. Важнейшымі ўмовамі нармальнага развіцця нацыі прызнаваліся каталіцкая рэлігія і сямейныя каштоўнасці. Неад'емным элементам ідэалогіі УМ з'яўлялася вялікадзяржаўнасць. Маладыя польскія нацыяналісты адкрыта выступалі за паланізацыю славянскіх меншасцей 2-й Рэчы Паспалітай. Яшчэ адным важным элементам іх ідэалогіі быў антысемітызм – яўрэі абвешчались «чужой расавай групай», якая ўносіць разлад у польскае нацыянальнае жыццё [12].

Гурткі УМ існавалі ў кожным універсітэце 2-й Рэчы Паспалітай. Звычайна колькасць іх членаў была невялікай. Так, у Вільні ў пачатку 1930-х гг. налічвалася каля 70 афіцыйных членаў «Усепольскай моладзі». Тым не менш уплыў арганізацыі быў вялікім – ва УСБ на яе баку выступала ад трэці да паловы ўсіх студэнтаў. Праўда, гэта было менш, чым у іншых універсітэтах Польшчы, што тлумачылася наяўнасцю ў Вільні вялікай колькасці студэнтаў-непалякаў [6, с. 23–25].

Дзякуючы таму, што кожны член УМ павінен быў працаваць у іншых арганізацыях, куды яго накіроўвала кіраўніцтва, польскія нацыяналісты захапілі большасць агульнастудэнцкіх аб'яднанняў. Пад іх уплывам ці прамым кіраўніцтвам апынулася значная колькасць студэнцкіх арга-

нізацый – аб'яднанні ўзаемадапамогі, большасць навуковых гурткоў і студэнцкіх карпарацый.

Абапіраючыся на падтрымку вышэйназваных структур, маладыя польскія нацыяналісты адыгрывалі кіруючую ролю на студэнцкіх з'ездах (акадэмічных сеймах). Ужо на II з'ездзе ў Вільні ў 1921 г. яны атрымалі палову месц у Выканаўчым камітэце, які меў манапольнае права прадстаўляць студэнцкую моладзь унутры краіны і за яе межамі. На III з'ездзе быў створаны Нацыянальны саюз польскай акадэмічнай моладзі (НСПМ). Згодна са статутам, яго членамі не маглі быць яўрэі і прадстаўнікі іншых нацыянальных меншасцей [10, с. 32]. Праўда, на IV з'ездзе ў Вільні ў 1925 г. у саюз было дазволена ўступаць беларусам і ўкраінцам. Яўрэі ж былі аб'яўлены палітычна і эканамічна варожым элементам для польскай дзяржаўнасці. У адносінах да іх прапаноўвалася ўвесці абмежаванні пры паступленні ў вышэйшыя навучальныя ўстановы. Адначасова з'езд прапаноўваў стварыць кафедру беларусказнаўства ў УСБ, а таксама заклікаў польскую студэнцкую моладзь да кантактаў з украінскімі і беларускімі студэнтамі [13, с. 76–77].

Пасля мая 1926 г. «Усепольская моладзь» знаходзілася ў апазіцыі да «санацыі». Пры гэтым яе ўплыў у агульнастудэнцкіх арганізацыях толькі павялічваўся. Паліцэйскія справаздачы паведамлялі пра тое, што УМ сканцэнтравала ў сваіх руках усю нацыяналістычную працу сярод моладзі, узгадняе акцыі ў асобных сферах гэтай працы і надае ім ідэйны кірунак. Яны таксама прызнавалі, што дадзенае аб'яднанне з'яўляецца самай моцнай арганізацыяй у студэнцкім асяроддзі і цалкам захапіла ўсе важнейшыя сферы ўніверсітэцкага жыцця [10, с. 34].

Актыўнасць маладых польскіх нацыяналістаў выходзіла і за межы ўніверсітэцкіх сцен. Так, яны прымалі актыўны ўдзел у арганізацыі і дзейнасці створанага правымі праціўнікамі Ю. Пілсудскага Лагера вялікай Польшчы (ЛВП). Мэтай ЛВП было абвешчана «грамадскае і нацыянальнае выхаванне грамадзян польскай нацыянальнасці» [8, с. 51]. Для ідэалогіі гэтай арганізацыі быў характэрны не толькі крайні нацыяналізм, але і адкрытыя антыдэмакратычныя тэндэнцыі, якія выяўляліся ў адмаўленні парламенцкага ладу. ЛВП выступаў за стварэнне нацыянальнай дзяржавы, якая будзе рэалізоўваць інтарэсы выключна польскай нацыі. Яўрэі падлягалі выключэнню з грамадскага жыцця. У адносінах да ўкраінцаў і беларусаў прапаноўвалася праводзіць рашучую палітыку паланізацыі і «паступова ўключаць іх у польскае нацыянальнае жыццё» [7, с. 109–110].

Афіцыйна Лагер вялікай Польшчы не з'яўляўся палітычнай партыяй. Галоўнай сваёй задачай ён бачыў распаўсюджванне ўплыву поль-

скіх нацыяналістаў на розныя грамадскія аб'яднанні і саюзы, у першую чаргу маладзёжныя. ЛВП з'яўляўся адной з самых масавых польскіх арганізацый, аднак на тэрыторыі Заходняй Беларусі, за выключэннем Вільні і некаторых паветаў Беластоцкага ваяводства, ён быў прадстаўлены слаба.

Тым не менш «санацыйныя» ўлады непакоіла дзейнасць маладых польскіх нацыяналістаў, якая вельмі часта прыводзіла да рознага кшталту грамадскіх хваляванняў. Так, 9 лістапада 1931 г. на медыцынскім факультэце УСБ адбыліся сутычкі паміж польскімі нацыяналістамі і студэнтамі-яўрэямі. На наступны дзень, нягледзячы на ўмяшальніцтва рэктара і намаганні паліцыі, сутычкі ахапілі ўвесь універсітэт. Іх ахвярай стаў студэнт, член ЛВП і УМ, С. Вацлаўскі [14, с. 593]. Пасля гэтага хваляванні перакінуліся на горад. Паказальна, што польскія нацыяналісты здолелі прыцягнуць да ўдзелу ў іх нават некаторых студэнтаў-беларусаў [15, с. 31–32].

Пагромы і сутычкі працягваліся пяць дзён. У выніку іх было паранена некалькі дзясяткаў чалавек, яўрэйская абшчына зарэгістравала выпадкі пашкоджання маёмасці 286 чал. на суму больш за 100 тыс. злотых. Падзеі ў Вільні таксама выклікалі антысеміцкія выступленні і ў іншых гарадах, у тым ліку і на тэрыторыі Беластоцкага і Навагрудскага ваяводстваў. Каб папярэдзіць магчымыя дэманстрацыі школьнай моладзі, школьныя ўлады нават выдалі пастанову аб забароне вучням сярэдніх школ з'яўляцца вечарам на вуліцы [16, с. 95–97].

У далейшым польскія нацыяналісты абвясцілі С. Вацлаўскага героем барацьбы за нацыянальную справу. Кожныя ўгодкі яго смерці УМ і карпарацыі праводзілі богаслужэнне, жалобныя мітынгі на могілках і ва ўніверсітэце [17, с. 6].

Антысеміцкія выступленні маладых польскіх нацыяналістаў на тэрыторыі УСБ працягваліся і ў наступныя гады. Адным з вынікаў было тое, што адзінай нацыянальнай групай польскай дзяржавы, колькасць прадстаўнікоў якой скарацілася сярод студэнтаў у перадваеннае дзесяцігоддзе, былі яўрэі [6, с. 170].

Зразумела, што рэжым «санацыі» вымушаны быў рэагаваць на рост напружанасці ва ўніверсітэтах. Спачатку пэўныя спадзяванні ў барацьбе з правай апазіцыяй ускладаліся на праўрадавыя студэнцкія аб'яднанні – Саюз польскай дэмакратычнай моладзі (СПДМ) і Легіён маладых (ЛМ). У Вільні на рубяжы 1920–1930-х гг. гэтыя арганізацыі разам з Аб'яднаннем каталіцкай акадэмічнай моладзі «Адраджэнне», харцарскай дружнай, некаторымі карпарацыямі і навуковымі гурткамі стварылі пад кіраўніцтвам Г. Дэмбінскага выбарчы блок, які пачаў барацьбу з УМ за

кіраўніцтва «братняком», арганізацыяй студэнцкай узаемадапамогі. У 1931 г. гэты блок нават атрымаў перамогу. Аднак у наступныя гады польскія нацыяналісты зноў падпарадкавалі сабе студэнцкую ўзаемадапамогу УСБ [18, с. 184–190].

Адначасова «санацыйны» рэжым узмацніў рэпрэсіі супраць сваіх прыхільнікаў. Спачатку пачаліся арышты лідараў ЛВП, а ў сакавіку 1933 г. гэта аб'яднанне было забаронена па прычыне «дзейнасці, якая супярэчыць крымінальнаму кодэксу і пастановам дзяржаўнай улады шляхам пастаяннага інспіравання эксцэсаў і хваляванняў, распальвання партыйнай і расавай нянавісці, правядзення дэманстрацый і сходаў з яўным намерам узбудзіць насельніцтва супраць дзяржаўных улад» [7, с. 161]. Замест распушчанага ЛВП польскія нацыяналісты стварылі ў красавіку 1934 г. Нацыянальна-радыкальны лагер (НРЛ), які здолеў праіснаваць легальна толькі тры месяцы, а з ліпеня 1934 г. вымушаны быў дзейнічаць падпольна.

Яшчэ адным крокам «санацыі» ў барацьбе з правай апазіцыяй можна лічыць яе спробы абмежаваць акадэмічную аўтаномію праз увядзенне ў пачатку 1933 г. новага ўніверсітэцкага заканадаўства. Так, згодна з ім быў ліквідаваны НСПАМ і Саюз польскіх акадэмічных карпарацый (СПАК), што павінна было сур'ёзна падарваць уплыў УМ сярод студэнцтва. Аднак польскія ўлады не дасягнулі сваіх мэт. Напрыклад, той жа СПАК працягваў існаваць нелегальна да верасня 1939 г. [19, с. 24].

Акрамя таго, ва ўсіх універсітэтах 2-й Рэчы Паспалітай пракацілася хваля пратэстаў. Па ініцыятыве і пад кіраўніцтвам актывістаў УМ у сакавіку 1933 г. была праведзена ўсеагульная студэнцкая забастоўка. У Вільні яна пачалася 2 сакавіка. Пры гэтым, як адзначала праўрадавая віленская прэса, у барацьбе за аўтаномію з польскімі нацыяналістамі аб'ядналіся нават іх палітычныя праціўнікі, камуністы [20, с. 3]. Віленская студэнцкая забастоўка, якой кіраваў сваеасаблівы «эндэцка-камуністычны» блок, працягвалася да 11 сакавіка [21, с. 50]. Неабходна адзначыць, што спачатку «санацыйныя» ўлады здолелі дамагчыся выканання новых універсітэцкіх законаў, але паступова, у другой палове 1930-х гг. пад ціскам як студэнцтва, так і рэктараў універсітэтаў, многія элементы акадэмічнай аўтаноміі аднавіліся [6, с. 143]. Гэта, у сваю чаргу, толькі ўзмацніла ўплыў «Усепольскай моладзі» ў студэнцкім асяроддзі.

Улічваючы гэта, правыя колы «санацыі», якія гуртаваліся вакол створанага маршалам Э. Рыдз-Сміглым Лагера нацыянальнага аб'яднання (ЛНА), паспрабавалі наладзіць супрацоўніцтва з маладымі польскімі нацыяналістамі. Так, у маі 1937 г., падчас свайго візіту ў Вільню

Э. Рыдз-Сміглы наведар пасяджэнне карпарацыі «Палонія». На сустрэчу ўлады запрасілі і прадстаўнікоў іншых карпарацый. Аднак большасць з іх праігнаравала гэта запрашэнне [22, с. 38].

Летам 1937 г. пры ЛНА быў створаны Саюз маладой Польшчы (СМП). Першапачаткова кіруючыя пасады ў ім, у тым ліку і на тэрыторыі Вільні, занялі дзеячы, звязаныя з арганізацыяй «Фаланга», адной з фракцый нелегальнага НРП. Аднак гэтае супрацоўніцтва было непрацяглым. Ужо ў красавіку 1938 г. кіраўніцтва СМП заявіла пра выхад са складу Лагера нацыянальнага аб'яднання [23, с. 1]. Каб захаваць кантроль над сваёй маладзёжнай арганізацыяй, лідары «санацыі» былі вымушаны адмовіцца ад супрацоўніцтва з нацыяналістамі і тэрмінова мяняць як цэнтральнае, так і рэгіянальнае кіраўніцтва СМП. Сярод іншых сваю пасаду страціў і кіраўнік віленскага аддзялення саюза [24, с. 2].

Што датычыцца непасрэдна польскага нацыяналістычнага маладзёжнага руху ў Вільні, то ў другой палове 1930-х гг. ён перажываў працэс выразнай радыкалізацыі. Члены маладзёжнай секцыі НП нават пачалі выкарыстоўваць тэрарыстычныя метады. Так, напрыклад, у студзені – сакавіку 1937 г. яны арганізавалі ў горадзе некалькі выбухаў, падклаўшы петарды каля памяшканняў сваіх палітычных праціўнікаў [25, с. 6]. Урэшце рэшт, у лютым 1938 г., віленскі ваявода забараніў дзейнасць НП на тэрыторыі Вільні і Віленскага ваяводства, а некалькіх маладых лідараў польскіх нацыяналістаў адправілі ў канцлагер у Бярозе-Картузскай за «падбукторванне моладзі і арганізацыю дэманстрацый» [26, с. 1]. Аднак і пасля гэтага польскі нацыяналістычны маладзёжны рух у Вільні захаваўся.

Такім чынам, неабходна адзначыць, што польскі нацыяналістычны маладзёжны рух у Вільні ў адрозненне ад іншых рэгіёнаў Заходняй Беларусі ўяўляў сабой сур'ёзную палітычную сілу. Арганізацыйна ён абапіраўся на маладзёжныя секцыі Нацыянальнай партыі, Лагера вялікай Польшчы і «Усяпольскую моладзь». Увесь міжваенны перыяд польскія нацыяналісты дамінавалі ва ўніверсітэцкім асяроддзі Вільні, дзе яны апыкалі большасць студэнцкіх арганізацый. «Санацыйныя» ўлады імкнуліся рознымі мерапрыемствамі абмежаваць уплывы сваіх прыхільнікаў сярод студэнцкай моладзі і маладой інтэлігенцыі. Аднак трэба прызнаць, што ўсе гэтыя захады былі ў цэлым беспаспяховымі.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Анісаў, С. Р. 3 гісторыі камсамольскага падполля Заходняй Беларусі / С. Р. Анісаў. – Мінск : Дзяржвыдат БССР, 1958. – 68 с.
2. Віхраў, А. А. Баявы памочнік КПЗБ (1921–1928 гг.) / А. А. Віхраў. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1975. – 128 с.
3. Бобер, М. А. Комсомол Западной Белоруссии – помощник КПЗБ в борьбе за социальное и национальное освобождение трудящихся (1934–1938 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.01 / М. А. Бобер ; Белорус. гос. ун-т. – Минск, 1976. – 24 с.
4. Ляхоўскі, У. Ад гоманайцаў да гайсакаў. Чыннасць беларускіх маладзёвых арганізацый у 2-й палове XIX ст. – 1-й палове XX ст. (да 1939 г.) / У. Ляхоўскі. – Беласток : Беларус. гіст. таварыства, 2012. – 483 с.
5. Серпухаў, У. Беларускія студэнцкія арганізацыі Віленскага ўніверсітэта (1919–1939) / У. Серпухаў / Białoruskie Zeszyty Historyczne. – 2007. – № 28. – S. 54–68.
6. Piłch, A. Studencki ruch polityczny w Polsce 1932–1939 / A. Piłch. – Warszawa : PWN, 1972. – 179 s.
7. Rudnicki, S. Obóz Narodowo Radykalny. Geneza i działalność / S. Rudnicki. – Warszawa : Paulinianum, 1985. – 391 s.
8. Selimowski, T. Polskie legalne stowarzyszenia polityczne. Zarys popularny / T. Selimowski. – Warszawa : Nakładem autora, 1934. – 115 s.
9. Bergman, A. Sprawy białoruskie w II Rzeczypospolitej / A. Bergman. – Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1984. – 268 s.
10. Muszyński, W. Z dziejów Stowarzyszenia Narodowego (1928–1947) / W. Muszyński // Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej. – 2007. – № 8–9. – S. 25–50.
11. Przegląd życia akademickiego / Alma mater Vilnensis. Jednolitość „Dnia Akademika”. – Wilno, 1922. – S. 94–96.
12. Deklaracja ideowa Młodzieży Wszepolskiej z roku 1925 / Wikisource. – [Электронны рэсурс]. – 2010. – Режим доступу: http://pl.wikisource.org/wiki/Deklaracja_ideowa_M%C5%odzie%C5%Bcy_Wszepolskiej_z_roku_1925. – Дата доступу: 6. 03. 2010.
13. W. S., Ogólny Zjazd Polskiej Młodzieży Akademickiej w Wilnie / W. S. / Alma Mater Vilnensis. – 1925. – Zeszyt 3. – S. 75–77.
14. Srebrakowski, A. Sprawa Wacławskiego. Przyczynek do historii relacji polsko-żydowskich na Uniwersytecie Stefana Batorego / A. Srebrakowski / Przegląd Wschod-i. – 2004. – T. IX, z. 3 (35). – S. 575–601.
15. Antysemitizm wystąpił w U.S.B. / Nowa varta. – 1931. – № 1. – S. 31–32.
16. Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za IV kwartał 1931 r. – Warszawa : Wydział narodowościowy, 1932. – 140 s.
17. W rocznicę śmierci ś.p. Wacławskiego. Młodzież akademicka oddała cześć pamięci poległego kolegi / Słowo. – 1937. – 11 listopada. – S. 6.
18. Filaszewicz, O. Bratnia Pomoc Polskiej Młodzieży Akademickiej Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie / O. Filaszewicz // Rozprawy naukowe i zawodowe państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu. – 2011. – Zeszyt 12. – S. 181–192.
19. Muszyński, W. II Rzeczpospolita korporancka / W. Muszyński, J. Persa // Glaukopis. – 2003. – № 1. – S. 7–60.
20. Próby zakłócenia normalnych zajęć na uniwersytecie / Kurjer Wileński. – 1933. – 3 marca. – S. 3.
21. Filipajtis, E. Lewica Akademicka w Wilnie / E. Filipajtis. – Białystok : Towarzystwo Naukowe, 1965. – 71 s.
22. Kuczyński, Z. Bomba pod Uniwersalem. Wspomnienia wileńskiego terrorysty / Z. Kuczyński // Glaukopis. – 2012. – № 25–26. – S. 18–42.
23. Deklaracja Jerzego Rutkowskiego o wystąpieniu Z.M.P. z Obozu Zjednoczenia Narodowego / Kurjer Wileński. – 1938. – 21 kwietnia. – S. 1.

24. Z.M.P. w O.Z.N. / Kurjer Wileński. – 1938. – 22 kwietnia. – S. 2.
25. 8 „petardowców” przed sądem / Kurjer Wileński. – 1938. – 15 marca. – S. 6.
26. Bilans wypadków wileńskich / Kurjer Wileński. – 1938. – 19 lutego. – S. 1.

SUMMARY

The article is devoted to the development of the Polish nationalist youth movement in Vilnius during

the interwar period. Analyzes the ideology and the main activities of the main organizations of young Polish nationalist's on the territory of Vilnius University named after S. Batory – "Polish Youth" and the Camp of Great Poland. It also discusses activities of the Polish authorities to combat the influence of these youth associations among Vilna students. The article uses a variety of documentary materials.

Паступіў у рэдакцыю 04.03.2015 г.

УДК 94(476)"1861/1901"

С. А. Талмачова,

дактарант, кандыдат гістарычных навук, дацэнт,
дацэнт кафедры гісторыі Беларусі і славянскіх народаў БДПУ

ДЗЕЙНАСЦЬ ГУБЕРНСКІХ ПА СЯЛЯНСКІХ СПРАВАХ ПРЫСУТНАСЦЕЙ ПА АДМІНІСТРАЦЫЙНА- ТЭРЫТАРЫЯЛЬНЫМ УЛАДКАВАННІ ВАЛАСЦЕЙ (1861–1901 гг.)

Губернскія па сялянскіх справах прысутнасці як орган мясцовага кіравання былі створаны для рэалізацыі ўрадавай палітыкі пры правядзенні аграрнай рэформы 1861 г. З цягам часу юрысдыкцыя гэтых устаноў пашыралася і распаўсюджвалася не толькі на былых прыватнаўласніцкіх сялян, але і на іншыя катэгорыі сельскага насельніцтва. Акрамя таго, у сферу дзейнасці губернскіх па сялянскіх справах прысутнасцей уваходзіў кантроль над іншымі мясцовымі ўстановамі, якія займаліся «сялянскім пытаннем» (міравыя пасрэднікі, пазней – павятовыя па сялянскіх справах прысутнасці і інш.). Падрыхтоўка і правядзенне аграрнай рэформы прыцягвала ўвагу многіх даследчыкаў, па розных аспектах гэтай праблематыкі гістарычная літаратура назапасіла вялікую колькасць артыкулаў і манаграфій, але ў айчынным гістарыяграфіі пытанне аб ролі губернскіх па сялянскіх справах прысутнасцей у тэрытарыяльным афармленні валасцей не знайшло свайго асвятлення.

Адмена прыгону непазбежна прывяла да зменаў у дзяржаўным механізме самадзяржаўнай Расіі. Сялянскае самакіраванне, якое было створана на падставе заканадаўчых актаў рэформы 1861 г., было складовай часткай органаў мясцовай сістэмы кіравання. «Общим Положением о крестьянах, вышедших из крепостной зависимости» (далей – «Агульнае палажэнне») [1] стваралася двухузроўневая сістэма, па якой сяляне для вырашэння гаспадарчых інтарэсаў аб'ядноўваліся ў сельскія грамады, а для бліжэйшага кіравання і суда –

у воласці (арт. 17). Сельская грамада аб'ядноўвала сялян, якія жылі на зямлі аднаго памешчыка, у адным ці некалькіх паселішчах. Рознапамесным сялянам аднаго паселішча ці некалькіх маланаселеных дазвалялася аб'ядноўвацца ці далучацца да іншых грамад з іх згоды. Адзінай цвёрдай умовай было сумеснае карыстанне зямлёй ці іншымі ўгоддзямі ці якая-небудзь гаспадарчая карысць. Воласць павінна была пераважна аб'яднаць сельскія грамады, якія належалі да адной парафіі і ўключаць ад 300 да 2000 рэвізскіх душ («Агульнае палажэнне», раздзел II, гл. I) [1].

Падрыхтоўка да размеркавання валасцей пачалася яшчэ да падпісання законаў па аграрнай рэформе. Па распараджэнні Аляксандра II 7 снежня 1860 г. Міністэрства ўнутраных спраў разаслала губернатарам цыркуляр № 161 «Об учреждении в губерниях особых Временных Комиссий» для падрыхтоўкі да рэалізацыі аграрнай рэформы [2, с. 254–257]. З гэтай мэтай ствараліся Часовыя губернскія камісіі пад старшынствам губернатара ў складзе губернскага прадвадзіцеля дваранства, кіруючага палатай дзяржаўных маёмасцей, губернскага пракурора, двух членаў з мясцовых дваранпамешчыкаў, якія запрашаліся па папярэднім узгадненні з губернатарам і адобраных імператарам, і двух членаў з мясцовых дваранпамешчыкаў, абраных на сходзе губернскага і павятовых прадвадзіцеляў дваранства, «па магчымасці з членаў Губернскага дваранскага камітэта па ўладкаванні сялянскага быту» [2, с. 254]. Часовым камісіям перадаваліся ўсе